

CZU: 37.013:004

DOI: 10.46727/s.23-06-2023.p15-27

PROVOCĂRI ȘI RĂSPUNSURI EDUCAȚIONALE GENERATE DE DINAMICA TEHNOSOCIALĂ ACTUALĂ

Constantin CUCOȘ,

doctor în pedagogie, profesor universitar,

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România

cucos@uaic.ro

ORCID iD: 0000-0002-3087-2593

Rezumat: *Acest articol examinează provocările educației legate de tehnologiile informației și comunicațiilor. Școala trebuie să răspundă acestor provocări și să asigure schimbările de accent în ceea ce privește învățarea școlară și metodologiile didactice pentru a forma o atitudine responsabilă, în perspectiva conservării dar și a creșterii spiritualizării și umanizării lumii în care trăim. Articolul evidențiază o serie de schimbări de accent în ceea ce privește generarea cunoștințelor și transmiterea acestora prin practici educaționale – prin școală – în condițiile extinderii noilor mijloace de informare și comunicare.*

Cuvinte-cheie: *tehnologii informaționale, educație, educație online, avatare, competențe.*

Abstract: *This article examines the challenges of education related to information and communication technologies. School must respond to these challenges and ensure the changes in emphasis regarding school learning and didactic methodologies in order to form a responsible attitude, in the perspective of preserving but also increasing the spiritualization and humanization of the world we live in. The article highlights a series of shifts in emphasis regarding the generation of knowledge and its transmission through educational practices – through school – under the conditions of the extension of new means of information and communication.*

Keywords: *information technologies, education, online education, avatars, skills.*

Introducere. Noile tehnologii de informare și de comunicare au o prezență ce ține de obișnuit, de evident. Au devenit indispensabile derulării tuturor activităților, fiind omniprezente în lumea muncii, în administrație, în comerț, în școală, în instituții de cultură, în biserică etc. Între timp, și aceste paliere sau entități se poziționează mai deschis, mai interesat, mai atent, mai vigilent față de tehnologiile actuale. Prin urmare, școala, dar și alte instituții, trebuie să ia act de ele, pregătindu-i pe elevi, respectiv pe enoriași, în perspectiva integrării și utilizării acestora - pe măsura potențialului specific. În plus, se știe că printre actualele obiective ale școlii se află - de pildă - învățarea permanentă, formarea pe parcursul întregii vieți, învățarea învățării, autonomizarea axiologică a persoanei

(a ști să selecționezi, să semnifici, să explorezi etc.). Aceste obiective sunt favorizate și de introducerea noilor tehnologii în practicile aferente. Ivirea acestora nu are cum să aneantizeze, să relativizeze, să invalideze componente importante ale exercițiului spiritual sau educațional din „amonte” (axiomele credinței, teoriile învățării) sau din „aval” (practicile sacre, participarea la viața cultică, politicile școlare, programele școlare). Dimpotrivă, ele pot deveni aliat sau factor de amplificare a aportului formativ - dacă ne poziționăm înțelept, realist, cumpătat la astfel de cadre tehnoculturale.

În cele ce urmează ne propunem să evidențiem o serie de mutații de accent în ce privește generarea cunoașterii și transmiterea ei prin practicile educaționale - prin școală - în condițiile extensiunii noilor mijloace de informare și comunicare.

Pledăm deschis pentru o asumare responsabilă, deopotrivă didactică, deontologică, culturală a noilor repere, evidențiind ipostaze, funcționalități, facilități ale noilor mijloace, dar și dificultăți, limite sau provocări actuale și de perspectivă. Noua realitate antropologică impune noi tipuri de conduite, centrate pe formarea unor competențe bazale, de identificare și operare cu cunoașterea sau cu tehnologia actuală. Și, mai ales, obligă la o atitudine responsabilă, în perspectiva păstrării dar și sporirii spiritualizării și umanizării lumii în care trăim.

1. Mutații privind generarea, gestionarea și transmiterea cunoașterii

Este evident faptul că ivirea noilor ancadramente, formate din dispozitivele tehnice și mediatice, a condus la o recontextualizare a sistemului de învățământ în raport cu acest mediu tehnocultural și comunicațional [14]. Experiența pandemică a ultimilor ani a demonstrat faptul că spațiul școlar a devenit mai permisiv pentru a reconverti ceea ce este valoros la nivel tehnic în factor facilitator în formare. Mai de voie, mai de nevoie, unele optici privind locul tehnologiei în viața noastră s-au mai schimbat. „Noile tehnologii informaționale și de comunicare sunt levier, pentru dascăl și elev, ale unei noi perspective asupra acțiunilor structurante atât ale actului de învățare, cât și de predare. Spațiul acestei co-organizări este dintr-o dată delimitat prin specificitatea instrumentelor puse în joc dar și prin ansamblul procesului structurant al celor două tipuri de acțiuni” [1]. El trebuie să fie deschis și predispus la o auto-organizare - când circumstanțele le impun.

Din acest punct de vedere, trebuie asumate câteva premise cu conotație strategică:

- societatea cunoașterii presupune resemnificări ale politicilor publice și ale principiilor clasice ale învățării sau de raportare la informații, cultură, alteritate;
- orice act de achiziționare a cunoașterii sau a unui comportament nou se bazează – și uneori depinde în mod hotărâtor - de cadrul procedural, de mijlocul (tehnic, logistic, uman) la care se face apel;
- mijlocul devine nu numai o simplă cale, dar și ingredient al conținutului

pe care îl prefigurează sau îl semnifică într-un anumit fel; la limită, se „crează” conținuturi noi facilitate tocmai de cadrul de transmitere;

- noile tehnologii schimbă raporturile dintre om și *savoir* acestea presupunând de-localizare, imediatitate, conectivitate extensivă, ubicuitate, co-generare a cunoașterii.

Privind dintr-o perspectivă diacronică, între tehnologie și educație există o relație strânsă, de inter-determinare și potențare reciprocă: avansul tehnologic este o consecință (și) a forței și amplitudinii educației, dar și educația își subsu-mează într-un mod specific aceste beneficii. Orice proces educațional este atent la componenta tehnică nu numai printr-o pregătire a educabililor în această direcție, dar și prin exploatarea valențele tehnologice în profitul formării. Din perspectivă procesuală, educația antrenează și o serie de elemente concret-materiale care sunt convertite în factori educaționali ce induc reușită și calitate prin simpla lor uzanță. Din acest punct de vedere, educația și-a subsumat în scopuri specifice orice avans tehnic, această pistă fiind una dintre cheile reușitei în planul formării [10]. Cum era de așteptat, noile mijloace de informare și comunicare nu puteau să fie ocolite, mai ales că există o apropiere ființială între cele două universuri, educația bazându-se și antrenând comunicare, iar comunicarea presupunând și angajament formativ.

Funcția educativă a noilor cadre tehnice este dublă: pe de o parte, acestea facilitează și propensează educația, dacă sunt atent integrate în practicile educative; pe de altă parte, ele predispun și obligă la noi configurații ale competențelor ce se urmăresc a fi formate de către instituțiile educative, conducând la reformări continue de ordin finalist, curricular și strategic. În același timp, integrarea în educație a noilor cadre tehnice conduce la o recalibrare sau adecvare a metodologiilor didactice tradiționale, prin recontextualizări, modernizări, inovații și la nivel strategic [18]. Aspectul obiectual (noul mijloc de învățământ) va afecta dimensiunea strategică în mod obligatoriu. Suportul material nu își rezervă doar un statut neutral, ci interacționează iminent și evident cu aspectul strategic. Tehnologia „forțează” metodologia didactică la noi reasezări. Ca într-un sistem de vase comunicante, ce se câștigă pe o parte va reverbera pozitiv și în cealaltă parte. Nu e vorba de a pune în contradicție vechiul și noul, de a minimaliza sau exclude una dintre variante, ci de a le potența pe ambele, prin necesare corelări, adecvări sau aduceri la zi. Noul nu exclude vechiul, ci îl invocă, îl convoacă, îl provoacă – dar altfel. Așa încât, secvențe de predare bazate pe expunere sau conversație didactică, de pildă, pot coabita fericit cu activarea unor dimensiuni cognitive sau creative datorate instruirii bazate pe ordinator.

Tehnicile pot suplimenta experiențele de învățare față în față sau pot spori capacitatea de a facilita experiențe de formare în timp real în rândul persoane (grupuri virtuale de cercetare, de învățare) răsfirate la nivel global. Acest model permite educatorilor să demonstreze că practicile lor predare sunt la fel de riguros planificate, documentate și executate ca și practicile pedagogice standard.

Unii autori avansează un model teoretic, dar și practic, numit „cibergogie” și care este structurat într-o perspectivă de epistemologie socio-constructivistă care derivă din punct de vedere filozofic din abordarea socio-culturală vygotskiană, a internalizării cunoștințelor susținute de procese sociale care conduc la dezvoltarea funcțiilor cognitive superioare. „Constructivismul social este pertinent în ceea ce privește calitățile și avantajele prezente în mod obișnuit într-un 3DiVW (*3D Immersive Virtual Worlds*) socio-centric, furnizarea de canale multiple de comunicare atât sincrone, cât și asincrone, oportunități de colaborare, co-creare și creare de rețele, afilieri intenționate cu grupuri și comunități de practică, nesubestimând valoarea întâlnirilor întâmplătoare care pot oferi o oportunitate de învățare informală și de edificare de relații sociale și de lucru semnificative în colaborări umane autentice. Comunicările, afilierile și relațiile create între oamenii din cadrul 3DiVW (*3D Immersive Virtual Worlds*) nu sunt neapărat limitate doar la mediul virtual, ci adesea se ramifică în alte site-uri de rețele sociale, cum ar fi LinkedIn, Twitter și Facebook. Acestea se extind în lumea fizică, în care oamenii se întâlnesc față în față, călătorind adesea internațional în scopuri ocazionale, sociale sau de afaceri. În schimb, noi rezidenți pot fi atrași în lumea virtuală ca urmare a conexiunilor, afilierilor și asocierilor care provin din influențele rețelelor sociale” [19, p. 7].

Informatizarea învățământului constituie o axă a modernizării și înnoirii educației instituționalizate și nu numai. Ordinatoarele au pătruns în școală fiind implicate atât în activitățile adiacente (administrare internă, interfață școală-familie, școală-comunitate) cât și în cele propriu-zis didactice (programe de predare-învățare, ofertă și suport curricular, complement de informare, instrument de evaluare, mijloc de învățământ etc.). Pătrunderea calculatoarelor în școală obligă la o reconsiderare a formulelor pedagogice clasice, la o revizuire a cadrelor teoretice știute. Noul instrument, cu toate produsele tehnice adiacente (extensii în spațiul virtual sau la nivelul platformelor educative, programe utilitare, aparate digitale de captare și redare a sunetului sau video), oferă profesorilor și elevilor ocazii multiple de creație, de individualizare, de personalizare, de comunicare și cooperare [5]. Cunoașterea ca atare nu mai rămâne un bagaj ideatic de cuprins, ci un edificiu de construit prin tatonare, explorare, inventare, colaborare. Programele de învățare merg pe linia unei construcții individualizate a savoir-ului în direcții virtuale, extensive, cumulative, cooperative.

Ce trebuie să facă școală în raport cu acest mediu tehnologic?

- Să ia seama de el, să și-l asume, să vorbească despre el, să facă pleoarie pentru noile ancadramente tehnologice, să le resemnifice în raport cu noi căi de a accede la cunoaștere.
- Să-l exploateze didactic făcând din el un suport și o cale suplimentară de învățare, un complement sau o prelungire a ansamblurilor procedurale cunoscute. Folosirea excesivă a căilor bătătorite se dovedește deseori ineficientă, iar în materie de metodologie didactică trebuie să

fim permisivi și receptivi la nou. Nu mai vorbim de faptul că printr-o nouă cale (metodă) pot fi descoperite noi fațete ale realității, se pătrunde înspre zone mai puțin vizibile, frecventate, vizate [9]. În măsura în care acest mediu proliferază, școala (și nu numai ea) trebuie să îl „încarce” cu stimuli educogeni, să și-l apropie ca o tehnică nouă a învățării și formării, să facă din el o ocazie a eficientizării ei. Învățarea utilizării noilor artefacte, accesarea și manipularea lor devin ele însele trasee formative pentru achiziționarea de noi tipuri de conduite sau competențe care se adaugă sporitor peste cele „clasice”. A învăța să interacționezi cu calculatorul e la fel de important cu a învăța să citești, să scrii, să socotești.

- Ar fi oportun ca școala (și alte instituții cu responsabilități formative) să „îngrămădească” vechea cultură în noul format, să reconvertească, cât e posibil, vechiul în noul cadru, cartea în corespondentul lui electronic, biblioteca reală în cea digitală, obiectele artistice în muzeul virtual etc. [13], fără a desființa propensiunea „materială” a celor dintâi. Din acest punct de vedere s-au făcut pași importanți, cultura clasică regăsindu-se sau „dedublându-se” (cu elemente în plus sau în minus) la nivelul ciberculturii [11; 12].
- Școala are datoria să dezvolte piste alternative de ținere a legăturii cu lumea reală, să determine căi substitutive pentru excesul de artificialitate la care noul mediu predispune, să prevină sau să diminueze efecte colaterale precum însingurarea, de-socializarea, refugiarea totală în lumea virtuală etc.
- Școala trebuie să îi învețe pe tineri să „locuiască” în acest mediu, să semnifice în cunoștință de cauză ceea ce se găsește sau se plasează în acest loc, să devină critici și autonomi în raport cu acest imens șuvoi în care totul este amestecat – valoarea cu nonvaloarea, necesarul cu accesoriul, beneficul cu maleficul, confortul cu primejdia etc.
- Școala este chemată să nu pre-valorizeze negativ, să nu ideologizeze, să nu aureoleze sau să încarce doctrinar o achiziție sau atașamentul la un mediu de ordin tehnologic. Ca orice instrument, un astfel de construct este ambivalent (sau indeterminat) valoric, nu este nici bun nici rău *ab initio*. Uzața ratifică plasamentul axiologic.
- E nevoie să învățăm să „îmblânzim”, să spiritualizăm și să umanizăm acest mediu, să îl umplem cu valori perene și folositoare nu numai pentru cei prezenți, ci și pentru cei care vor veni după noi. O antropologie viitoare nu va putea desconsidera cercetarea structurilor virtuale și imaginare acumulate sau facilitate de spațiul cibernetic actual.

Tehnologiile de informare și de comunicare de ultimă oră produc multiple replieri de ordin obiectual, procesual, relațional, valoric ce obligă pe cei care gândesc și fac educația să ia în calcul toate aceste modificări, să le asume, să le

coreleze cu aliniamentele și finalitățile specifice formării. Din punct de vedere epistemologic, suntem nevoiți să revizuiim vechi paradigme explicative, întrucât nici o teorie nu este încheiată, definitivă, perfectă. Din perspectivă procesuală, apar noi incitări, determinări, provocări ale realității pe care nu le putem neglija. Din perspectivă acțională, încercăm să evaluăm sau să validăm noi moduri de întreprindere și de soluționare a problemelor. Schimbarea modului de a face educația este determinată nu numai de o dialectică intrinsecă acestei activități (e în firea lucrurilor ca orice procesualitate să se revizuiască sau să se perfecțeze din interior), dar și de provocări evidente ce se exercită dinafara (prin înnoirile din planul tehnologic, economic, științific).

Care ar fi principalele provocări, astăzi și în perspectivă, la adresa școlii:

- a) regândirea instituțional-procesuală (inclusiv la nivel legislativ), pe linia integrării acestor mijloace în procesul național de instruire (privind transmiterea cunoașterii, a evaluarea cunoștințelor, formarea profesorilor, gestionarea activităților specifice etc.);
- b) proiectarea și realizarea unui curriculum informatizat adecvat; transcodarea digitală presupune operațiuni suplimentare, specializate - atât din perspectivă didactică, cât și informatică - și este asigurată de echipe de specialiști care trebuie să cuprindă, cel puțin, pedagogul, psihologul, informaticianul, expertul în comunicare, dezvoltatorul software și, eventual, designerul, pentru că trăim într-o lume în care formele, înfățișarea reușesc să potențeze ori să compromită conținuturile;
- c) integrarea, în ce privește conținutul învățării, a unor ipostaze ale cyberculturii, ca o alternativitate sau un element complementar la curriculumul obligatoriu oferit de școală. Ciber-spațiul rezultă prin inter-conectivitatea tuturor ordinatoarelor care există acum pe mapamond, având proprietatea extensivității, a branșării imediate a noilor veniți. Cibercultura, în calitate de conținut al acestui spațiu, este o nouă realitate antropologică, un construct intercultural, format din totalitatea acestor schimburi dar și a tehnicilor adiacente, a reprezentărilor, valorilor, manierelor de a face sau de a fi în legătură cu acest mediu valoric [4]. Departe de a fi o subcultură (de pildă, a fanilor computerelor și rețelelor), cibercultura exprimă o mutație majoră a esenței înseși a pluralității culturale, pentru că aceasta instaurează o nouă fațetă a universalului și universalității;
- c) Formarea inițială și continuă a profesorilor în perspectiva utilizarea și maximizarea noului cadru tehnosocial în procesele educative. Dascălii trebuie să-și formeze noi competențe, nu numai de a selecta și gestiona obiecte pedagogice preexistente, ci și de a construi, parțial sau total, părți importante ale acestora, de a combina sau resemnifica inteligent module de conținuturi, de a reconfigura ansambluri curriculare oportune într-o situație sau alta, de a incita pe elevi pentru a veni cu partea lor de contri-

buție. Un bun profesor va deține nu atât o competență asupra conținutului, cât a prezentării aceluși conținut prin recursul la suporturi și registre nimerite.

2. Personalitatea informațională: avataruri și pericole

Mediul virtual dezvoltă conduite atipice, multe dintre ele meritând să fie puse în chestiune. Aparent sunt pliate pe dorința de libertate, mobilitate, astâmpărând nemărturisite dorințe de căutare, de explorare, de rătăcire, de hălăduire. Omul integrat în ciber-spățiu se comportă asemenea dandiului clasic, vrând să iasă în față, să pozeze și să epateze. „Dandiul informațional colectează informația nu pentru a o transmite mai departe, ci pentru a o face pe grozavul” [13, p. 50]. Raportarea sau căutarea de informație nu are numai o finalitate constructivă. Individul folosește monitorul asemenea unei oglinzi pentru a vedea ce frumos și deștept este. Și la ce performanțe a ajuns mașinăria pe care o manevrează. „Învăluit în cele mai rafinate evenimente și cele mai aiurite dispozitive, noul dandi de-reglează economia timpului a administratorilor care pun semnul egal între informație și bani” [Ibidem]. Se plimbă cu dexteritate pe magistralele informației, asemenea antecesorilor lui pe marele bulevard: ca să fie vizibil, să-și anunțe prezența, să producă efecte. Cu alte cuvinte, acest mediu se transformă într-o scenă în care inhibiții ascunse de egolatrie ies la suprafață, se manifestă deschis. În sfârșit, ne putem „manifesta” și altfel, într-un univers imaterial, dar concret prin reverberații și funcționalități. Nu mai vorbim că însăși mașinăria memorează vrerile individului, livrându-i, pe mai departe, incitări sau registre din ce în ce mai adictive. Personalitatea omului expandează, dedublează ființa, îi creează o altă față – de cele mai multe ori una falsă, mincinoasă, contrafăcută.

Individul actual a deveni oarecum refractar la ceea ce este voluminos, grosier, corporal, concret, pipăibil, identificabil. El caută cu îndârjire linia „simplă”, esențialul, rezumatul, sinteticul, concentratul, eteratul, evanescentul. E „înnebulit” de ceea ce nu se vede, nu are consistență, nu este „greu”. Conținutul e mai mult ghicit, decât văzut la chip! Universul informatic vine să satisfacă setea de esențialitate, de simplitate, de „puritate”. „Informatismul” satisface această dorință veche de abolire a surplusului, a „murdăriei” [8, p. 69], reușind absorția corporalului în mașina-automat, reducând la minimum eforturile și căutările de altădată. Gestionarea universului informațional pare că nu lasă urme (!), nu conduce la deșeuri. Prin câteva manevre simple ale tastelor se trimite la „coș”, fără să se știe vreodată, „opere complete”, eforturile unor ani de trudă individuală sau colectivă. Ce poate fi mai „igienic” și mai „ecologic”? Totul se aseamănă cu o crimă perfectă. Constituirea universului informațional, pornind de la un sistem comun (și chiar simplist!) de referințe simbolice (binaritatea 0-1, minimalismul „limbii” de comunicare în rețelele de socializare), ubicuitatea acestuia în orizonturile cele mai domestice și mai personale a determinat noi tipuri de depen-

dente dintre cele mai scandaloase pentru ființa umană. În numele unei libertăți nemărginite de informare, de autorealizare, pe care societatea actuală o clamează, indivizii își croiesc piste personale de formare, uneori colaterale sau în răspăr cu cele legitimate, formale, în perspectiva unei autonomii și „desăvârșiri” luate pe cont propriu. Tot mai mulți semeni ai noștri devin „nonconformiști”, „refractari”, „neascultători”. Din dorința de a scăpa de sub autoritatea încorsetantă a puterii unei instituții (cum ar fi cea a școlii, reală dar și închipuită), persoana intră, fără să sesizeze, sub directivitatea unor instanțe mult mai perfide, care, în numele unei deschideri fără margini, pune în operă propria manipulare, disoluție și control al conștiințelor. Astfel de instanțe nu sunt numai opera unor persoane sau grupări anume constituite, având scopuri „murdare”. Ele derivă oarecum de la sine, fiind o fază - s-o numim naturală - producând, până la o anumită reglare a lucrurilor, și fenomene negative, perverse. Se pare că un astfel de pericol îl constituie informat-ismul și serviciile aduse de acesta (în ipostaza de singură instanță explicativă sau operativă, cum a pretins și darwinismul, într-o anumită perioadă, bazată, de această dată, pe supralicitarea informației). Credem că nu extensiunea unei practici devine nocivă, ci excesul și exclusivismul acesteia față de ceea ce ființează în jur, față de „clasic”, de manevrele „vechi”. Măcar în școală există un anumit control (epistemologic, psihologic, deontologic); spațiu virtual e total nereglementat, haotic, „la liber”.

Considerăm că întârzierea peste măsură și permanentizarea conexiunii la lumea virtuală, manifestată la mulți adolescenți și tineri, mai ales, generează o formă de dependență cu urmări malade. Setea de conectare la universul digital substituie în oarece privință înclinația originară a subiectului către transcendență. Se ipostaziază o nouă formă de religiozitate, una falsă, fără duh, sărăcăcioasă, problematică. Omul, prin natura sa, nu se mulțumește numai cu ceea ce are în față; țintește cu obstinție și altceva, care îl depășește. Această nevoie de raportare la un „dincolo” astâmpără o sete imediată și creează iluzia îmbogățirii și adiționării. Oricât de performant ar fi programul, acesta nu va genera obiecte sau fenomene reale, ci substitute ale acestora. „Subiectivitatea” calculatorului este una contrafăcută, rece, abstractă, esențializată, montată, predeterminată tot de om. A înlocui raporturile naturale cu cele artificiale conduce la o atrofiere a persoanei și la o de-socializare a acesteia. Mai mult, se creează un spațiu ficțional evazionist și un mod iluzoriu de a exista. Prinși în capcana spațiului virtual, subiecții pierd legătura cu lumea reală, mult mai complexă și mai dinamică, netipizată și necuprinsă încă în construcțiile digitale. Din punct de vedere psihopatologic se pot avansa trei ipoteze cu privire la excesul uzanței calculatorului [2]:

- ecranul informatic funcționează ca o mască; se știe, de pildă, că în culturile primitive masca personifica prezența lui Dumnezeu; masca este acea contra-față care ascunde adevărata față; prin ea mai degrabă se ascunde ceva, decât se arată;

- ecranul funcționează ca o fereastră către o lume fără relief, prin care pătrundem oriunde printr-o cunoaștere difuză, totalizantă, care astâmpără tentații megalomane, „voyeuriste”, chiar perverse;
- ecranul funcționează ca o oglindă, ca un suport al proiectării dorințelor, gândurilor ascunse, fantasmelor personale; prin el te „împlinești”, acaparând sau apropiindu-ți ilicit conduite de care nu ești în stare sau substituenți ai lucrurilor la care nu ai acces.

E bine să avem o viziune realistă și cumulativă privind aportul unei tehnologii care apare la un moment dat pe scena socio-culturală. Nici o nouă tehnică nu înlocuiește pe cele vechi, ele co-ființând sau interferându-se reciproc (prin apariția internetului, nu a dispărut cartea sau ziarul!). Scriitura nu a distrus oralitatea, după cum telefonul nu a făcut dispărută scrisoarea. Fiecare tehnologie dilată și nuanțează ecosistemul social, relațional, formativ. Nimic nu se pierde, ci totul se filtrează, se reasează, chiar dacă în proporții și poziționări diferite. Noile tehnologii transpuse în educație, de pildă, conduc la regândirea unor statute și roluri, obligă la spargerea vechiului binom al învățării (profesor-elev), făcând loc unei alterități tehnice (ordinatorul), dar și altor actori perișcolari, cu funcții bine precizate (tutori, consilieri, administratori, experți). Clasa de elevi este altceva decât un spațiu izolat și închis față de lume. Noi actori tind să intre în ea: savanți dar și idioți, oameni de bine dar și șarlatani, raționali dar și decuplați de la realitate. Nu trebuie uitat că tot acest mediu este unul creat, artificial, adăugat, suprapus peste cel natural care tinde să se eclipseze, să se dilueze, să dispară. Comunicarea naturală, directă, față în față devine „o floare rară”, își pierde din importanță, se estompează. Interacțiunile clasice dintre oameni (prin interpelări, negocieri, confesări etc.) par să intre în recul. Colocvialitatea și căldura contactului direct sunt înlocuite de exactitatea și rigiditatea formulelor tipice, a „protocoalelor” impersonale, abstracte, precise. Am ajuns să purtăm „discuții” pe internet, să participăm la „forumuri”, să comandăm mărfuri, să plătim, să ne consultăm cu medici sau să ne „confesăm” spiritual stând separați unii de alții, la distanțe mari, asistați, firește, de calculator. Aproape totul tinde a se disponibiliza „la distanță” (educație, bunuri, bani, sex...). Se naște o nouă societate, a anonimilor, mai puțin responsabilă, unde prea multe sunt permise (vezi cazul pedofililor ce-și ademenesc victimele pe internet, al prădătorilor conturilor bancare, al propovăduitorilor noilor forme de fericire etc.). Și, în ciuda aparențelor de apropiere, de comunicare, dispare comuniunea, oamenii devin tot mai izolați și însingurați în fața unor mașini inerte. Din dorința unei comunicări maxime se naște iminența unei apropieri minime!

Aceste „prost-vestiri” (cărora li se pot adăuga și altele) nu se vor a fi numai-decât o critică depreciativă sau un semn de repudiare a societății de tip „ciber”. Suntem încrezători și apreciem noua eră în care am intrat, iar noi înșine ne bucurăm de multe dintre avantajele ei (inclusiv prin scrierea și răspândirea acestor idei

prin cartea aflată în mâinile domniilor voastre). Suntem conștienți că perspectiva este cea a unei societăți din ce în ce mai ajutată sau „asistată” informațional. Dar nădăjduim că nu subjugată, sărăcită - prin izgonirea afectivității, umanului, spiritualului.

3. Virtualizarea educației - oportunități și precarități

Învățământul, dintotdeauna și de pretutindeni, este condiționat și de context, de determinări ce se exercită *aici și acum*. Un veritabil sistem educativ, în ce are el bazal, se exercită în raport cu niște constante valorice, procedurale sau de conținut, ce exced conjuncturalul și accidentalul. Dincolo de vremuri sau intemperii, e de dorit ca educația să fie vertebrată de o „busolă” imperturbabilă. Niciodată nu va fi exclus binomul educat-educator, relaționarea vie dintre două (sau mai multe) ființe, concretețea raportării la lucruri, fenomene, stări, exercițiul aflării sau dumeririi, bucuria înțelegerii sau interiorizării unor idei, cunoștințe, trăiri. Chiar dacă unele dintre aceste dimensiuni pot căpăta contururi diferite - ca pondere sau pregnanță, ele nu vor dispărea, nu pot fi eludate, nu pot fi excluse. Indiferent de opreliști sau de oportunități, într-o relație paideică nu se va putea face niciodată abstracție de partajul inter-sufletesc, de efervescența dimpreunei căutări și găsiri, de (sub)înțeleșurile zămislite în dinamica și prin „contagiunea” prezenței față către față.

Opțiunea pentru modul online de a face educație reprezintă o soluție la o situație de criză, și nu o alternativă la ceea ce învățământul este chemat să realizeze în situații normale. Ca proiect de viitor, formarea online va căpăta o pondere însemnată în ce privește dimensiunea instructivă (transmiterea de informații) și, mai ales, se va adresa segmentelor populaționale care deja au formate competențe în sistemul tradițional de instruire [21]. Pentru un matur, de pildă, e mai nimerită o participare la un curs online de perfecționare sau de reconversie profesională, decât o deplasare efectivă într-un spațiu de învățare. Pentru cei aflați la începutul procesului educativ, prezența în sala de clasă este indispensabilă. Dar și așa, împletiri și corelații dintre tradițional și online, în ce privește sistemul normal de instruire, sunt de presupus. E de așteptat ca, în perspectivă, ponderea administrării unor informații sau consemne educative pe cale virtuală, mai ales în componenta lor instructivă, să crească și să se permanentizeze – în beneficiul învățării în sala de clasă. O viitoare ecologie a învățării școlare trebuie să ia în calcul și astfel de despovărări crono- și ergo-fage - benefice și pentru educatori, și pentru educabili. „Nucleul dur” al relației pedagogice nu va reuși să fie substituit de instrumentele informatice – chiar dacă acestea își rafinează performanțele prin personalizare sau crearea iluziei unor relaționări inter-umane.

Nu toate pre-achizițiile celor care au intrat în formula online erau orientate pe direcția educațională, didactică. A fost nevoie de o profilare a acestora în acord cu scopurile formative. Echipamentele și aptitudinile existente au constituit o

bună bază de plecare pentru o „comutare” a învățământului de la varianta clasică la cea modernă. Formarea unor competențe digitale de primă instanță, la elevi/studenți și profesori, nu este suficientă pentru instaurarea unei formări virtuale; e nevoie de transformări la nivel de formare prin focalizări pentru contexte gândite explicit în acest sens [15]. Nu toate instrumentele informatice sau de tip software, utilizate în acest moment pentru comunicarea sincronă/asincronă cu elevii, au fost proiectate în scopul realizării activităților didactice; unele sugestii, venite din partea profesorilor, reclamă necesare calibrări ale acestor echipamente sau programe, încă din start, în perspectivă explicit didactică, educațională.

Intr-un studiu recent, realizat după un an de învățământ online, s-au evidențiat și ale precarității legate de accesibilitate sau adresabilitate [3, p. 48]:

- Replierea cvasi-totală a educației pe traiectul online poate conduce la accentuarea decalajelor și la o nouă distribuire a capitalului cultural pe axele urban-rural, elevi cu rezultate bune-elevi cu rezultate slabe la învățatură, mediu familial favorizant mediu familial nefavorizant din punct de vedere al învățării autentice etc.;
- Învățarea virtuală devine mai costisitoare financiar și mai cronofagă din perspectiva pregătirii și livrării acesteia, de către profesor, din perspectivă proiectivă, tehnică, didactică;
- Competențele strict academice și metodice nu sunt suficiente pentru un astfel de cadru de formare: profesorul trebuie să preia și sarcini de consiliere de învățare, în unele situații chiar de consiliere psihopedagogică, personală ajutând elevii să adopte strategii meta-cognitive, de auto-observare și auto-conducere atât în raport cu învățarea propriu-zisă, cât și raportarea/ asumarea/ susținerea unei realități date;
- Învățământul online poate exclude categorii de elevi – cum ar fi copiii cu nevoi speciale, cu dificultăți de învățare, ne-școlarizați, abandonati etc.

Experiența educației online a scos la iveală și a adâncit o serie de inechități cu privire la accesul la educație, asigurarea democratizării formării, respectarea unor drepturi egale. Dincolo de traume și dificultăți, antrenate de o astfel de „cotitură” procesuală, anii de învățământ online sau hibrid (2001, 2002) au devoalat răni mai vechi, acumulate în timp, cumva camuflate, dar intuite, știute, dezvăluite în unele luări de poziție. De asemenea, în intervalul menționat, s-au adăugat elemente noi, de stagnare sau regres, cauzate de multiple determinări. Pandemia a accentuat și mai mult o parte dintre evidențe: elevii cu retrapaj, sub-realizări, deficiențe în învățare au pierdut și mai mult, iar mulți alții nu prea au făcut pași înainte. Ceea ce trebuia făcut nu a fost făcut, discrepanțele s-au accentuat, piedicile au creat falii și mai mari.

Interogațiile etice asupra educației online devin mai profunde, ele trimitând și la o serie de limite ce depășesc simpla echipare instrumentală sau performativitate tehnică. Pierderile sunt mult mai grave, îndelungate, cu efecte imprevizibile. Nu mai vorbim de o serie de dileme axiologice cu care suntem confrunțați:

dreptul la educație versus dreptul la sănătate, dreptul la decizie colectivă versus dreptul la decizie individuală, dreptul la decizie prin consultare versus dreptul autorităților de a hotărâri, dreptul de acces la adevăr/cunoașterii întregului adevăr versus principiul cunoașterii treptate a adevărului etc. Cum suntem încă „în proces”, e foarte posibil ca și alte dileme să apară. Chiar și în aceste condiții, e obligatoriu ca educația să continue, să se re-configureze neîncetat, să se adapteze în raport cu provocările momentului sau viitorului.

Concluzii

Atuurile integrării noilor tehnologii în formare se evidențiază cu adevărat în interacțiunile sporitoare dintre individ și grup, dintre local și integral, dintre credința personală și cunoașterea generală, dintre afect și intelect, dintre adulmecarea individuală a unei idei și comunicarea ei către alții. Dispozitivele tehnice mediate de formare se cer a fi „formate” principial în consens cu fundamentele psihologice, axiologice, spirituale ale condiției umane. Nu trebuie uitat niciodată că acestea trebuie să fie corelative cu valorile înalte, veritabile, ultime. În același timp, și instituțiile responsabilizate cu formarea (școala, familia, biserica) vor suporta unele reconfigurări, în conformitate cu o ecologie comunicațională pe care modernitatea actuală o reclamă. De aceea, e de așteptat ca multiplicarea tehnicilor de informare și comunicare să slujească și să fie asimilată ca un intermediar, ca un adjuvant în învățare în raport cu diferite ipostaze valorice – indiferent că acestea sunt cunoștințe, atitudini, năzuințe, credințe, trăiri, comportamente. Nu pluralizarea căilor de formare e problema, ci conținutul ce se transmite sau care este vizat de către acestea. Iar conținutul, explicit sau latent, intenționat sau generat pe parcurs, naște alte interogații ce merită a fi aprofundate - dar cu alt prilej.

Referințe bibliografice:

1. Alava S. Enjeux réels ou virtuels des technologies éducatives. Disponibil: <http://perso.wanadoo.fr/alava/TIC2002/alavacours1.htm>
2. Baucheron J-P. Présentation d'internet: outil d'information ou espace de liberté ingouvernable? Disponibil: http://pro.wadanoo.fr/cimpsyaix/ardim/texte_01.html
3. Botnariuc P., Cucuș C., Glava, C., et al. Școala online. Elemente pentru inovarea educației. Raport de cercetare evaluativă. București: Editura Universității, 2020.
4. Ceobanu C. Învățarea în mediul virtual. Iași: Editura Polirom, 2016.
5. Cucuș C. Informatizarea în educație. Aspecte ale virtualizării formării. Iași: Editura Polirom, 2006.
6. Cucuș C. Generarea conținuturilor școlare/suporturilor de învățare de tip e-learning. Caracteristici și criterii de calitate. In: C. Ceobanu, C. Cucuș, O. et al. *Educația digitală*. Iași: Polirom, 2020.
7. Cucuș C., Ciprian C. Cyberculture: a new Reference Frame for Learning. In *The International Journal of Learning*. 2009, Volumul 16, no. 6, Champaign, Illinois, USA by Common Ground Publishing LLC www.CommonGroundPublishing.com.
8. Duclos D. Société-monde: le temps des ruptures. Paris: Ed. La Découverte – MAUSS, 2002.
9. Farrel Glen M. The Chancing Faces of Virtual Education. Rapport prepared by The Commonwealth of Learning. Disponibil: <http://www.col.org/virtualed>

10. Făt S., Labăr A. Eficiența utilizării noilor tehnologii în educație. EduTIC 2009. Raport de cercetare evaluativă. București: Centrul pentru Inovare în Educație, 2009. Disponibil: www.elearning.ro/resurse/EduTIC2009_Raport.pdf
11. Levy P. Cyberspace et cyberculture. Disponibil: http://www.uoc.es/web/esp/articles/digitum_pierre_levy_fr.htm.
12. Levy P. Qu'est-ce que le virtuel? Paris: Edition La Découverte, 1995.
13. Lovink G. Cultura digital. Cluj: Editura Idea Design & Print, 2004.
14. Manolescu Ion. Videologia. O teorie tehnoculturală a imaginii globale. Iași: Editura Polirom, 2003.
15. Michel J. Nouvelles approches de la formation par les nouvelles technologies et le multimédia. La démarche de l'école nationale des ponts et chaussées. Communication faite au Colloque organisé par Le Journal du Multimédia à Paris, les 13 et 14 octobre, 1999. Disponibil: <http://www.enpc.fr/~michel-j/publi/JM321.html>
16. Mingasson M. Le guide du e-learning. L'organisation apprenante. Paris: Éditions d'Organisation, 2002.
17. Molteni F., Ladini R., Biolcati F. et al. Searching for comfort in religion: insecurity and religious behaviour during the COVID-19 pandemic in Italy. In: European Societies, 2020, Volume 23, 2021 – cf. Issue sup1: European Societies in the Time of the Coronavirus Crisis.
18. Peraya D. Le cyberspace: un dispositif de communication et de formation médiatisée, in Alava, S. (sous la direction), Cyberspace et formations ouvertes. Vers une mutation des pratiques de formation? Bruxelles: De Boeck Université, 2000.
19. Scopes L. A cybergogy of learning archetypes and learning domains: practical pedagogy for 3d immersive virtual worlds. In: Randy Hinrichs, Charles Wankel, *Transforming virtual world learning cutting-edge technologies in higher education*, Emerald: Group Publishing Limited, 2011.
20. Vidican-Manci L. Propovăduirea Evangheliei în era digitală. Cluj-Napoca: Editura Renașterea, 2020.
21. Weller M. Virtual Learning Environments: Using, Choosing and Developing your VLE. Londra: Routledge, 2007.
22. Wildman W., Bulbulia J., Sosis J., Religion and the COVID-19 pandemic. In: *Religion, Brain & Behavior*. 2020, 10:2, 115-117.